

A Resolutio Alvincziana* diploma¹ alkotmánytörténeti és jogtörténeti jelentősége *Alvinczy Péter és Bethlen Miklós bécsi követjárásainak tükrében² (1692–1704)

ALBERT ANDRÁS

Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

„Kidolgoztam a diplomatervezetet... az eszközt,
Amivel hazám a kereszténység számára valamiképp megtartható lenne.”
(BETHLEN MIKLÓS)

1. Bevezetés

Az Erdélyi Fejedelemség történetének 1691–1711 közötti időszakát a magyar jogtörténet a Habsburg politikai hatalom Erdélybe történő berendezkedés időszakának tekinti. Am ez a periódus a politikai és jogi átrendeződés két dekádja is volt egyúttal, amelyet kisebb-nagyobb belpolitikai küzdelem tarkított.

A 17. század végi és 18. század eleji Erdély politikai állapota és sorsa szervesen egybefonódott Alvinczy Péter (1639–1701) ítélőmester³ és Bethlen Miklós (1642–1716) erdélyi kancellár politikai tevékenységével. Őket is, mint korábban a híres erdélyi gondolkodót, Apáczai Csere Jánost, az Erdélyi Fejedelemség államiságának átmentése, megerősítése és annak belpolitikai stabilitása foglalkoztatta.⁴ Elképzelésükben egy „új erdélyi állam” jövőképe for-

¹ A *Diploma Leopoldinum* mellé 1693. május 14-én még egy császári okiratot adtak ki. Ez köztudottan Alvinczy Péternek, az erdélyi rendek utasításokkal ellátott követének előterjesztéseire szóló válasz volt, ezért azt *Alvincziana Resolutió*nak szokták nevezni. A Diplomában meghatározták azt, hogy sem a császári s királyi méltóság, sem a közjó meg nem engedheti, hogy a diplomában változtatás történjék. Továbbá, hogy a székelyeket háborúban nem viszik ki a haza határain, hacsak azt a haza védelmének szüksége nem parancsolja; hogy a kormány székhelye Gyulafehérvár legyen és hogy az Erdélyi Udvari Kancellária a magyarországitól külön választassék.. V.ö. http://hu.wikipedia.org/wiki/Alvincziana_resolutio.

² E tanulmány bővített változata a Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola által szervezett Konferencián, 2012. 03. 30-án, elhangzott előadásnak.

³ Alvinczy Péter ítélőmester a 17. századvégi Erdélyi fejedelemség legkiválóbb jogtudósa és politikusa volt. Politikusi és jogtudósi érdeme a *Diploma Leopoldinum* (1691) kiadása után a Diplomában nyitva hagyott pontokkal kapcsolatos kiegyezés létrehozása volt. http://epa.oszk.hu/erdelyi_muzeum_1901_18_10_549-562.pdf.

⁴ Zsilinszky Mihály: *A Magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai a reformációtól kezdve*. IV. (1687–1712) Budapest, 1897. 31. o. (A továbbiakban: Zsilinszky:1897)

Bethlen Miklóst 1692. április 9-én iktatták be hivatalába, amelyet tizenkét évig viselt. Erdély kormányában a gubernátor némileg még helyettese volt a fejedelemnek, az ő nevében keltek az országgyűlési határozatok. A belügyeket a kancellár, a hadügyeket az országos tábornok, a pénzügyeket a kincstárnok, az igazságügyet az országos elnök intézte. A bécsi udvar megerősödése után az erdélyi kormányzat meggyengítését tűzte ki célul. Fokozatosan vonták meg az Erdélyi Gubernium hatásköreit. A belügyek jelentős részét a bécsi udvari kancellária vette át, a had-

málódott meg. Egy olyan Erdélyé, amely a Habsburg birodalmon és a Magyar Királyságon belül politikai, gazdasági és kulturális önállóságát megtartva, erős és virágzó lesz. Diplomáciai küldetésüknek tekintették továbbá az Erdélyi fejedelemség közjogi helyének kijelölését a Habsburg Birodalmon belül, illetve az erdélyi vallásügyi kérdések megnyugtató rendezését.

Tanulmányom célja Alvinczy Péter ítélőmester és gróf Bethlen Miklós erdélyi kancellár bécsi diplomáciai tárgyalásainak bemutatása az 1692–1704 közötti időszakban, a *Resolutio Alvincziana* vallásügyi pótdiploma jogtörténeti jelentőségének kifejtése és annak politikai visszhangja Erdélyben.

2. Történeti előzmények

Bethlen Miklóst, a kiváló szellemi adottságokkal rendelkező erdélyi politikust 47 éves koráig minden politikai szerepléstől távol tartotta az a hatalmi kör, amely Teleki Mihály személye körül alakult ki. Egy évvel a fejedelmi tanácsba való beiktatása után mégis egyedül őt találták alkalmasnak arra, hogy Erdély és a Habsburg-ház politikai viszonya szabályozásának útját egyengesse. Politikusi pályafutásának legnagyobb eredménye a *Diploma Leopoldinum* (1691) kiadása volt. Az elért eredmények és a kiváló politikusi adottságai ellenére az alakuló Erdélyi Guberniumban csak a kancellári tisztségre érdemesítették az 1691. február 5-én Fogarasban tartott országgyűlésen.⁵ A kancellári tisztségre való megválasztásában döntő tényező volt a politikai hatalmi harc és féltékenység Teleki Mihály vezette politikai kör részéről, s mégis e tisztségre emelkedésével megnyílt számára az intenzívebb politikai szerepvállalás lehetősége. A gubernátori tisztségre megválasztott Bánffy György helyett ő hozta meg a fontos döntéseket és nagy hatást gyakorolt az erdélyi bel- és külügyek menetére és az új rendszer kialakulására.

Az országgyűlés a Diploma elfogadása után egy követséget menesztett Bécsbe. A követség feladata volt a Diploma Leopoldinum megerősítése és a tartalmi változtatások elfogadtatása. A követség tagjai közé választott Alvinczy Péter, Bethlen Gergely és Gyulafy László mindent elkövettek az erdélyi politikai érdekek megvédéséért. A katolikusok vallási sérelmeit figyelembe véve I. Lipót magyar király a Diploma 1., 2., és 3. cikkelyéhez csatolt záradékban fejtette ki álláspontját: „De mivel magok a rendek mind a vallásra, mind végzeményeik és kiváltságaikra nézve egymás között egyet nem értenek, s a római katolikusok a fentebbi 1. és 2. cikkelyekben magokat sérelmeztetnek tartják, a szászok pedig régi kiváltságaikat s azok használatának biztosítását kérték a 3. cikkelyben jobban oltalmaztatni kérik: magoknak a rendeknek érdekében levőnek tartjuk, hogy ama három cikkely körül forgó nehézségeiket barátságos kiegyenlítéssel és egyezkedéssel, cs. kir. helybenhagyásunk

---

ügyet a Habsburg birodalmi generális hatáskörébe vonták. Megszüntették az országos tábornokságot és a kincstári ügyek csak névlegesen maradtak az erdélyi kincstárnok kezén. A Gubernium választott tagjai: Bánffy György gubernátor, Bethlen Miklós kancellár, Haller János kincstárnok, a későbbiekben Apor István, Bethlen Gergely országos tábornok, Bethlen Elek országos elnök, Naláczi István, Gyulafi László, Sárosi János, Keresztesi Sámuel, Nagy Pál, Alvinczy Péter, Apor István, Toroczka Mihály, Frank Bálint, Reichard Keresztély és Conrad Sámuel tanácsosok.

⁵ Szász Károly *Sylloge Tractatum...Claudiopoli*, 1833. 122 o. (A továbbiakban: Szász:Sylloge).

mellett elintézni törekedjenek...”⁶ A Diploma tartalmi változtatása és annak 1691. december 4-én, ünnepélyes formában történő kiadása után az erdélyi követség visszatért Erdélybe.

Az imént részletezett tárgyalásokat követően I. Lipót 1692. március 15-én Nagyszebenbe országgyűlést hívott egybe.⁷ Az ekkor tartott tárgyalásokon napi rendre tűzték a katolikusok vallásügyi sérelmeinek megvitatását.⁸ A disputa a Haller János által benyújtott 6 pontos irat nyomán bontakozott ki. A katolikusok fogalmazványukban a következőket kérték: „1. Nekik is püspök-jük lehessen éppen úgy, mint a többi bevett és be nem vett valláson levőknek szokott lenni. 2. Alsóbb és felsőbb iskolákat éppen oly szabadon tarthassanak, mint a többi vallásbeliek. 3. A római anyaszentegyházban levő személyeknek hasonló szabadságuk és jövedelmük legyen mint a többi vallásbelieknek. 4. Mind az egyházi mind a világi személyeknek egyenlő szabadságuk legyen, számuk meghatározása és személyválogatás nélkül mindenféle tisztekben. 5. A városokban és egyéb helyeken, hol több templom található, ezek egyenlően osztassanak el, vagy az egyik adassék vissza a róm. katolikusoknak, ahol pedig nincs, szabad legyen építeni. 6. Minden rendbeli szerzeteknek, melyek az előtt Erdélyben léteztek, ha kívánják szabad legyen bejönniük.”⁹

Az erdélyi vallásügyi kérdések tárgyalásain a „protestáns rendeket” Bethlen Miklós, Bethlen Elek, Keresztesi Sámuel guberniumi tanácsosok és Alvinczy Péter ítélmester képviselte. Az április 24-ig tartó vallásügyi vitákban meg-egyezés született a három vallás képviselői között. A Bethlen Miklós lakásán tartott harmadik konferencián megkötött szerződés szövegét Bethlen Miklós és Kemény János fogalmazták meg.¹⁰ A szerződés értelmében a katolikusok elfogadták a protestánsoknak a püspöki tisztnak vikáriussal való betöltéséről szóló javaslatát. A szerzetesrendek (jezsuiták) Erdélybe történő bejövetele ügyében azonban mind a protestánsok, mind a katolikusok fenntartották el-entétes álláspontjukat.¹¹

⁶ „Vala akkor egy gr. Kinsky csehországi cancellarius első minister, ki az egész császár udvarát s tanácsát dirigálta, csendes moderatus ember. Nem is mehetének semmire eddig az erdélyi pá-pisták, míg ő éle. Mert bölcsen által látván az erdélyi állapotot, hogy közel vagyon a törökhöz, s ha nem kedves a bécsi udvar neki, s ha törvényekben megbántja, könnyen bosszúságból máshova hajolna, azért soha nem javallotta, meg sem engedte, hogy a császár az erdélyi pápistákat a többi religiók kedvetlenségével manuteneálja, de mihelyt meghalt, s Kollonics kardinál kezére kerüle a dolog, opprimáltaték mindjárt Erdélyben a reformata religio...” Cserei M. Hist. 227–228. o.

⁷ Zsilinszky Mihály: 1897. 33. o.

⁸ Szász: Sylloge 165. o.

⁹ Zsilinszky Mihály: 1897. 4. köt. 58–65. o.

¹⁰ Trócsányi Zsolt: Az erdélyi fejedelemség korának országgyűlései. Bp. 1976. 145. – Trócsányi Zsolt: Erdély központi kormányzata. 1540–1690. Bp. 1980. 220.- Illyés Géza: Az erdélyi református zsinati emlékei és végzése. Kézirat (1940–1942) az Erdélyi Református Egyház Gyűjtőlevéltárában, I p. 150. o.

¹¹ „A magyar nagy rendeket is, u.m: Palatinus, Battyani, Zitsi, Judex Curiae ha ott lészen, ugy az pap urakat, levelünk mellett illendő becsülettel köszöntse, és hogy ehez az hazához mint magok vérekhez való szeretetöket fentartsák, kérje, de in meritoribus negotiis ne fárassza, sőt ha magokat ingerálni akarnák is, kivált oly formában, hogy Erdélynek vagy az Palatinustól vagy Judicatus Curiae, vagy magyar Cancellartól legyen függése...azt igen tartóztassa, és teljes tehetségével megelőzze, megjelentvén in tali casu, azoknak az Méltóságos embereknek, hogy az t semmi idegenségnek ne véljék, ne ne vegyék, mert látja isten, nec nationis nec personarum nec religionis odiumforog fen benne, hanem más politika indispensabilis ratio statussa. Erdélynek nem admittálja azt a dependentiát...” – Szász Károly: Sylloge... 254. o.

rendek Alvinczyt azzal a jól megfogalmazott utasítással bízták meg, hogy I. Lipót magyar királyhoz terjessze fel a kérelmeket és eszközöljön ki eredményeket. Ez ügyben tárgyalásokat folytatott Kinsky kancellárral, Strattmann udvari kancellárral.¹²

3. Alvinczy Péter ítélmester diplomáciai tárgyalásai és bécsi követjárása

Az Erdélyi Gubernium protestáns érdekeket képviselő emlékirattal folytatta a bécsi tárgyalásokat. E követjárás folyamán jött létre az erdélyi vallási kérdésekkel foglalkozó pótdiploma, amelyet 1693. április 9-én bocsátottak ki. Ezt követte az 1693. május 14-én kiadott *Alvincziana Resolutio* vallásügyi diploma rendelkezése.¹³ Mindez annak a ténynek józan mérlegelésével történt, hogy Erdély rendjeinek, vezető elitjének nagy többsége protestáns, így azután aligha csodálható, hogy mindkét dokumentum lényegében a protestánsok javát szolgálta.¹⁴ A katolikusokkal és a szász lutheránusokkal való tárgyalások befejezése után a rendek követséget indítottak Bécsbe, hogy az accordák megerősítésével az *Alvincziana Resolutio* diploma harmadik pontját illetően tiszta helyzetet teremtsenek. A deputáció további fontos célja az volt, hogy kieszközöljék az erdélyi kormányzat kéréseit. Ilyenek voltak: a gubernátor és az Erdélyi Gubernium hatáskörének Partiumra történő kiterjesztése, a gubernátor és az Erdélyi Gubernium birtok- és tisztségadományozási jogkörének meghatározása, a Kormányzóság bírói jogkörének meghatározása, s az uralkodóhoz való fellebbezés jogkörének körülírása, kincstári jövedelmek kérdései, II. Apafi Mihály erdélyi fejedelem megerősítése Erdélyi közjogi helyzetének rögzítése. E célokat egyébiránt a tárgyaló delegáció titkos vagy particularis instructiója tartalmazta.¹⁵

¹² „A magyar nagy rendeket is, u.m: Palatinus, Battyani, Zitsi, Judex Curiae ha ott lészen, ugy az pap urakat, levelünk mellett illendő becsülettel köszöntse, és hogy ehez az hazához mint magok vérekhez való szeretetöket fentartsák, kérje, de in meritoribus negotiis ne fáraszsa, sőt ha magokat ingerálni akarnák is, kivált oly formában, hogy Erdélynek vagy az Palatinustól vagy Judicatus Curiae, vagy magyar Cancellartól legyen függése...azt igen tartóztassa, és teljes tehetségével megelőzze, megjelentvén in tali casu, azoknak az Méltóságos embereknek, hogy azt semmi idegenségnek ne véljék, ne ne vegyék, mert látja isten, nec nationis nec personarum nec religionis odiumforog fen benne, hanem más politika indispensabilis ratio statussa. Erdélynek nem admittálja azt a dependentiát...” – Szász Károly: Sylloge... 254. o.

¹³ A pótdiploma jóváhagyja az óvári templom, az Unitárius Kollégiumot és a gyulafehérvári Báthory-templom átadását a katolikusoknak. Elfogadja a kolozsmonostori uradalom visszaváltását a katolikusok számára, az erdélyi püspöki székek pedig apostoli vikáriussal való betöltését irányozza elő. – Memoriale tertium, die 14. Martii Anna 1693 representatum. Szász Károly: Sylloge. 323. o.

¹⁴ A kolozsvári óvári templom ügye okozott némi gondot a Református Főkonzisztóriumnak. A város protestáns hívei (református) 1693 tavaszán a tervezett átadás hírére tüntetést szerveztek a templom előtt. Bethlen Miklós határozott fellépésére csendesedett le csak az összegyűlt tömeg. A templom átadásának kérdéseivel a helyi egyházi vezetők a Főkonzisztóriumhoz fordultak. Hét pontba foglalták össze előterjesztésüket, amelyet a tordai országgyűlésre összegyűlt református főurak a kolozsvári egyház érdekeit védő döntéseket hoztak. A református tulajdonban marad a az unitárius iskola mellett lévő szász kálvinista templom, az óvárbeli két lelkészi lakás és a kolozsmonostori kis református templom. A resolutiókat Alvinczy Péter ítélmester írta alá szeptember 27-én. – Sípos Gábor: Egy Bod Péternek tulajdonított történeti munkáról. Némely Erdélyben történt dolgoknak... feljegyzése. Maedievalia Transilvanica 1997. 1–2. 146. o. – A kolozsvári református egyházközség levéltára az Erdélyi Református Egyházkerület Gyűjtőlevéltárában, Fasc. A nr. 12.

¹⁵ Trócsányi Zsolt: Habsburg-politika és Habsburg-kormányzat Erdélyben 1690–1740. Budapest, 220. o.

A bécsi követségre nem Bethlen Miklós kancellárt, hanem Alvinczi Pétert, az Erdélyi Gubernium ítélőmesterét küldték. Az intézkedés háttérében az erdélyi politikai elit magánérdekei és politikai féltékenysége állt. A két másik legjelentősebb erdélyi közjogi méltóság, Bánffy György kormányzó és Apor István kincstartó ugyanis tartottak attól, hogy a Bécsi Udvarban nagy elismerésnek örvendő Bethlen Miklós kancellár egy újabb követség alkalmával még nagyobb befolyást szerez magának és politikai terveinek.

Alvinczy Péter követségét nehezítette viszont az a tény is, hogy az erdélyi felekezetek és nemzetek nem bíztak az ő tárgyilagosságában. A bevett felekezetek küldöttjei a saját érdekeiknek külön megbízások útján próbáltak érvényt szerezni. Az erdélyi katolikusok Baranyai Gergely¹⁶, az unitáriusok Dálnoki Jánost, a szász lutheránusok Zabanius Jánost bízták meg a sérelmek benyújtására a Bécsi Udvarnál. A külön érdekek lényegesen gyengítették az egész Erdélyi érdekeit képviselő Alvinczy Péter álláspontját.

Alvinczy Péter ítélőmester kiküldése Bécsbe nem várt eredményeket hozott, jóllehet az udvarban Alvinczy Péter személye teljesen ismeretlen volt. Első és második alkalommal nem járt sikerrel, mivel az emlékiratok benyújtására nem kapott királyi választ.

Az első alkalommal (1692. szeptember 3.) az ország rendjeinek nevében nyújtotta be a 23 pontban összefoglalt kérelmeket. A kérelmekben többek között megfogalmazták II. Apaffy Mihálynak fejedelmi tisztségében való megerősítését, a katolikus és protestáns felek közötti egyezség megerősítését, az erdélyi közhivatalnokok kinevezésének ügyét, a debreceniek tartozásának felülvizsgálatát.

A második emlékiratot 1693. jan. 3-án nyújtották be. A felterjesztés nem járt sikerrel. Alvinczy Péter egy harmadik emlékirat felterjesztésére tett kísérletet 1693. márc. 14.-én. Az Erdélyi Guberniumot a fejleményekről a Bécsből hazatérő Szentkereszti András útján értesítette. A Gubernium 1693. április 4-én Alvinczinek küldött levelében jelezte, hogy az Erdélyi Udvari Kancellária tagjait az országgyűlés jóváhagyása nélkül nem lehet megválasztani, míg az uralkodó ki nem adja a Resolútiót Alvinczy Péternek. Ennek okáért a Resolúció mihamarabbi kieszközlésére bízdtották őt.¹⁷

Az Alvinczy Péter vezette erdélyi követség hónapok óta tartó próbálkozásai végül sikerrel zárultak. A külpolitikai események hatására az Udvarban elterjedt az a hír, hogy a Porta Thököly Imre vezetésével hadjáratot indított Magyarország és Erdély ellen. A hír hatására I. Lipót magyar király a hozzá intézett emlékiratra és vallásügyi sérelmekre 1693. április 9-én fogalmazta meg válaszáat.

Az erdélyi rendeknek 1693. május 14-én kiadta az *Alvincziana Resolutio* című diplomát, amely Alvinczy Péter erdélyi követtről kapta a nevét. A diplomában I. Lipót magyar király válaszolt az erdélyi rendeknek. Megerősítette a szász lutheránusokkal és katolikusokkal létrejött accordákat. Az erdélyi protestánsokat meghagyta a korábban betöltött állami és egyházi tisztségeikben. Az Udvar óvatosan kezelte az erdélyi belügyeket. A szász lutheránusokban és

¹⁶L. Resolutio C. R. ratione gravaminum per Rom. Catholicos medio Greg. Baranyai ipsorum deputati, exhibitorum. Szász, Sylloge Tractatumum...449. o.

¹⁷Magyar Országos Levéltár-Erdélyi Kormányhatósági Levéltárak-Gubernium Transylvanicum Levéltára: Libri conceptuum Regii Hungarici et Latini I. 132. o.

katolikusokban ébren tartotta azt a reményt, hogy a politikai viszonyok változásával számukra hajlandó lesz nagyobb engedelményekre és ily módon őket a jövőre is lekötölte.

I. Lipót a királyi tanács véleményét figyelembe véve a következő határozatokat hozta:”

1...a bevett négy vallás, szabad gyakorlatában eddigi jogaiban, javaiban és jövedelmeiben minden háborgatás nélkül, békében továbbra is megmaradjon.

2. ...a római katolikusoknak Kolozsvárott az úgynevezett református templom és az unitárius collegium, Gyulafehérvárott a Báthory-féle templom átadassék, továbbá, hogy Kolosmonostorért, jelen birtokosának 15 ezer forint váltságdíj fizetessék és az a római katolikus egyház használatába adassék.

3...a római katolikus ifjúság nevelésére az iskolákban oly egyháziak alkalmaztassanak, kik az erényre, egyetértésre és tudományra törekzenek s kik ellen a többi felekezetek gyanuval nem viseltetnek, az egyházi római katolikus kormány pedig egy apostoli vicarius kezébe tétessék, ki a püspöki teendőket is felavatási joggal felruházva végezhesse.

4. ...a római katolikusoknak, a más vallású rendek ajánlatához képest, jogukban legyen más felekezetek rövidsége nélkül mindenütt egyházakat és templomokat építeni. Ekkép a diploma első és második pontjait elfogadván, azon diploma minden pontjait örökre megerősítvén, szentesítvén, sértetlenül meg akarja tartatni.”¹⁸

Cserei Mihály erdélyi történetíró így emlékezik erről: „addig kezdék ki egy, ki másfelé húzni-vonni, magyarázni, erőszakkal tekerni a diplomát, addig küldének egymás ellen követeket a császár udvarába... míg a diplomát kifordíták”.¹⁹

4. A *Resolutio Alvincziana* diploma alkotmány- és jogtörténeti jelentősége. (1693)

Az Alvinczy Péter vezette küldöttség részére kitérő válaszokat adott az Udvar a kiadott Diplomában. A gubernátor birtokadományozási jogkörével kapcsolatosan nem hozott döntést. Annak megtárgyalását egy későbbi időpontra halasztotta. A Gubernium székhelyéül Gyulafehérvárt jelölte ki, s annak berendezkedését pontosabban szabályozta. Fontos döntéseket hozott az Erdélyi Gubernium és ítélőtábla vallási összetételére nézve, amelynek értelmében az erdélyi bevett vallások képviselői közül három-három személyt kellett megválasztani az adott tisztségek betöltésére. E fórum tehát paritásos alapon működött.²⁰ A bíraskodás tekintetében a ***Resolutio Alvincziana*** úgy rendelkezett, hogy a büntetőperek közül a felségsértés, a hűtlenség, az árusítás és az államiságot veszélyeztető cselekmények számítandók a fellebbezhető súlyosabb ügyek közé. A gubernátor jogkörét tekintve a Diploma Leopoldinumban

¹⁸ Diploma suppletorum de negotio Religionis, Szász, Sylloge ... 389–391. o.

¹⁹ Cserei Mihály: Históriaja. 1661–1711 (Bev. és jegyz. írta Bánkúti Imre) Budapest, 1983. 75. o.

²⁰ Szász: Sylloge. 378. o.

foglaltak alapján rendelkezik az erdélyi négy bevett vallás és három natio ügyében. A tisztséggel kapcsolatosan konkrét rendelkezéseket is tartalmazott a Diploma. Abban az esetben, ha a Gubernium egy adott ügy kapcsán nem hoz egyhangú döntést akkor a gubernátor a többségálláspontja alapján hozza meg határozatát. Egy másik konkrét rendelkezés a gubernátor elnöki ügyintézését határozta meg.

A *Resolutio Alvincziana* diploma jogi dokumentum, amely az általa 23 pontba foglalt emlékiratban előterjesztett kérésekre adott válasz volt.²¹ A *Resolutio Alvincziana* alkotmány- és jogtörténeti jelentőségét abban kell látnunk, hogy Erdély közjogi státusát meghatározta és körülírta. Az új Diplomában lefektetett elvek lettek Erdély új kormányzatának az alapelvei. Bár ezek már sok mindenben különböztek a *Diploma Leopoldinum* alkotmányosságától mégis 1848-ig érvényben maradtak és meghatározták az erdélyi belpolitikai és jogi viszonyokat. Az Udvar elrendelte a Guberniumnak a kétféjű sasos pecsét használatát, a pecsét ürügye alatt eltiltotta azután az insurrectio és az országgyűlés előzetes engedély nélküli összehívását. A *Resolutio Alvincziana* diploma részeredményeket hozott. Relatív nyugalmat teremtett Erdély belső politikai viszonyaiban. Nagy érdeme abban rejlik, hogy sikerült olyan modus vivendit teremtenie, amely megőrizte Erdély közjogi státusát. Ez azonban nem jöhetett volna létre és nem maradhatott volna fenn hosszabb ideig Bethlen Miklós kancellár és Veterani tábornok korábbi politikai együttműködése nélkül. Különösen 1685–1693 közötti nehéz időszakban Erdélynek sikerült megtartani egy viszonylagos belpolitikai békét. Bethlen Miklós *Önéletírásában* így vallott erről az időszakról: „Ebben az 1691., 92., 93. esztendőben s még azután is egész Rabutin idejéig a felséges udvar igen kegyelmesen és csendesen bánt Erdéllyel és az új diplomát igyekeztek megtartani praxissal is. Ehhez pedig sokat tett Bécsben a Kinsky és Erdélyben a Veterani bölcsessége.”²²

5. Bethlen Miklós kancellár diplomáciai tárgyalásai és bécsi követjárásai²³

Az **Erdélyi Gubernium**²⁴ létrehozása (1692) után Bethlen Miklós kancellár újra bizonyította politikai tisztánlátását, amelynek köszönhetően a bécsi udvar szándékát akadályozta meg és leplezte le. A bécsi udvar terve ugyanis az volt, hogy a Főkancelláriai Hivatal Bécsben székeljen és a hivatal az Erdélyben székelő alkancellár által legyen képviselve. Bethlen félelme nem volt

²¹ Copia Resolutionis Sacrae Ceasarae Regiaeque Majestatis per Dominum Petrum Alvintzi alatae Anno 1693. Sacrae Ceasarae Regiaeque Majestatis, Archiducis Austriae Domini Nostri Clementissimi nomine, Domino Petro Alvintzi, a Dominis Statibus et Ordinibus Transylvaniae ad Aulam Ceasaream misso hisce perbenigne significandum. –Historia Diplomatica de Statu Religionis Evangelicae in Hungaria. Brevissimum Compendium Principatus Transylvanici Historiae ab Anno MDXXVI usque ad Annum MDCCIII. 28. o.

²² Bethlen Miklós: *Önéletírása* (Sajtó alá rend., jegyz. V. Windisch Éva). Budapest, 1955. II. köt. 142. o. (A továbbiakban Bethlen *Önéletírása*.)

²³ Gróf Bethlen Miklós erdélyi kancellár 1692–1704 közötti követjárásaira és bécsi tárgyalásait kell értenünk alatta.

²⁴ Az Erdélyi Gubernium más néven Erdélyi Főkormányzóság (Gubernium Transylvanicum) I. Lipót magyar király által létrehozott központi igazgatási szerv volt. A Magyar Királyságtól elkülönítve működött. – Magyar Történelmi Fogalomtár. (Szerk. Bán Péter) Budapest, 1989 162. o.

indokolatlan. A császári udvar rejtett szándéka az volt, hogy a fejedelemségből még megmaradt intézmények, tisztségek, mozgásterének korlátozásával és szigorú ellenőrzésével fokozatosan tegye azokat életképtelenné. A bécsi politikai, hatalmi körök a katolikus egyház vezetőivel együttműködve, az erdélyi protestáns egyházak, és a fejedelemség világi fórumainak katolizálására és hatalmi pozícióiknak meggyengítésére törekedtek. A fejedelmi tisztnek, mint jogi státusnak megszüntetésével majd a fejedelemség fő tisztségviselői vallási összetételének megváltoztatásával indították el rekatolizációs törekvéseket. Bethlen Miklós helyesen ítélte. Bécsnek az ő felrendelésével az volt a célja, hogy „*az egész igazgatásnak ereje oda vonódjék*” és jól ellenőrizhetővé váljon a bécsi udvar számára. Az ő politikai, államférfiúi nagysága mégsem ez volt csupán. Hajlandó volt lemondani kancellári tisztségéről és a saját egyéni érvényesüléséről, ha az Erdélyi Fejedelemség intézményei és a protestáns egyházi érdekek azt kívánták: *”Ezen időben kívánta a császár, hogy én főcancelláriusi hivatalomat kövessem Bécsben és lakjam ott szüntelen, Erdélyben pedig lakjék a vicecancellarius etc. Én mondom a tanácsban: ha én csak magamat nézném, ezt két kézzel venném, mert ez mind hasznos, becsületes és nyugalmas lenne nekem, de kegyelmeteknek guberniumul és országul nem leszen jó, mert az egész igazgatásnak és törvénynek ereje oda vonódik és a gubernium apránként árnyékká, válik...”*²⁵

Bécsben felállították az Erdélyi Udvari Alkancellárságot. Az 1692. -ben tartott marosvásárhelyi országgyűlés a jelenlévő rendek többségével elfogadta az Udvar döntését: *„úgy a lelki, mint a világi szabadság, a jelen és a jövőendő nemzedék üdve, valamint a közbéke és a nyugalom egyiránt tanácsolják, miszerint ő felsége mellé a nemesség kitűnőségeiből vagy a bírói karból egy referendárius, s ehhez a három nemzetből választott tanácsosok és egy titkár adassanak.”*²⁶ Az 1692-ben hozott marosvásárhelyi határozatok nem találtak meghallgatásra ezért 1694-ben a kolozsvári országgyűlésen ismét napirendre került az alkancellárság ügye. Az országgyűlésen hozott határozatok értelmében a három nemzet egyezsége kötött abban, hogy csak egy alkancellár legyen. Bécsből visszatérve csak a jegyzői címet használhatja. A Bécsbe utazó római katolikus vallású alkancellár esetén a rendek határozatát tiszteletben tartsa. Az alkancellár munkájának megkönnyítése végett három tisztességes személyt válasszanak. E választott személyek a négy bevett vallást és a három nemzetet képviseljék. Az alkancellár e három személlyel minden fontosabb hazai, egyházi és politikai kérdésben döntsön. A felterjesztésnek ezt a pontját az Udvar nem fogadta el a katolikusok ellenállása miatt. Végül a felterjesztést kisebb kiigazításokkal I. Lipót magyar király 1694. december 4-én Bécsben kelt határozatával tette rá placetjára.

Az 1695-ben és 1697-ben tartott kolozsvári országgyűléseken valamint az 1698. évi bécsi követjárások alkalmával – a katolikus és protestáns felek között zajlott vitákban orozslánrészt vállalt Bethlen Miklós kancellár. Bánffy György gubernátorral és Apor István kincstartóval együtt az Erdélyi Kancellária működésének megvizsgálásában vettek részt. Feladatuk közé tartozott az *Alvincziana Resolutio*-ban megfogalmazott határozatok szabályszerű alkalmazása az Erdélyi Kancellária működésével kapcsolatban. A vizsgálat alapján Beth-

²⁵ Gyárfás Elemér: Bethlen Miklós kancellár (1642–1716), Dicsőszentmárton. 1927. 55. o.

²⁶ Zsilinszky: 1897. IV. 86. o.

len Miklós kancellár javasolta, hogy Kinsky birodalmi kancellár támogatásával az erdélyi memorialisokat²⁷ közvetlenül az Erdélyi Udvari Kancelláriába küldjék le. A nemesi rangok odaítélésénél kötelezővé kell tenni a Gubernium ajánlását. Az ágens kérdéssel kapcsolatban pedig megállapította, hogy mindenki a lehetőségekhez mérten intézze ügyeit. A Kancellária csak a saját feladatait végezze. Az általa frappánsan megfogalmazott gondolatok igen találóan szólnak az országgyűlések állapotáról: *”A diploma és approbata szerint törvényes gyűléseknek és octavialis terminusoknak esztendőnkint kell vala lenni: mind is két-három terminus volt...országgyűlések sok és hosszasak –tudok 14 hétig tartót is egyet, de igen vékonyan volt csak híre pora is a törvénynek, hanem a gyűlések substantiája állott ezekben: conjuratio catholici status Apor uramnál, a szász natióé Szász Jánosnál. ...Ezek miatt tették volt a statusok mind a három natio 1698, mikor hárman mi Bécsben voltunk, melynek summája volt: a gubernium fogyatkozásai és a célja volt: azoknak megigazítása.”*²⁸

Kinsky kancellár kezdeményezésére 1698. április 3-án konferenciát tartottak Bécsben. Erdély három legfontosabb közjogi méltósága vett részt, köztük Bethlen Miklós kancellár. Az ott elhangzott kérdések kapcsán az Erdélyi Kancelláriai Hivatal levéltárának létrehozásáról, a királyi könyvek vezetéséről, az erdélyi főtisztviselők és a törvényhatósági főtisztek kinevezéséről esett szó. Az érdemi kérdésekben azonban nem hoztak döntéseket. Az erre vonatkozó kérdésekben Trócsányi Zsolt frappánsan állapította meg: *”lehet, hogy ezek felvetésének hiábavalóságáról három erdélyi főtiszt Kinskyvel folytatott félhivatalos megbeszélésén győződött meg”*.²⁹ A bécsi tárgyalásokon az Udvari Kancellária ügyében folytatott tárgyalásokon csak rész eredmények születtek. A Kinskyvel folytatott tárgyalások után alig egy évvel Bethlen Miklós így vélekedett: *”Most válik el a Felsőghes Udvarban, hogy ha ez a mi Cancelláriánk ugyan Cancellaria lészen-é avagy Semi-Cancellaria, id est sub Cautela quasi et praesidio Conferentiarum, a’ mint a’ Szegény idvezült jó Urunk Khinski Uram idejében volt.”*³⁰

Az 1699. évi karlócai béke megkötése után I. Lipót 1699. szeptember egy nagyon fontos határozatot adott ki, az ún. *„Katolikus pótdiplomát”*, amely az addigi vallásügyi tárgyalások és egyeztetések eredményeit sodorta veszélybe.³¹ A Diploma második pontja kihangsúlyozta, hogy a hivatalokra felterjesztendő három jelöltnek egyike mindig katolikusnak kell lennie. Az Erdélyi Gubernium hevesen tiltakozott a határozat ellen. Küldöttséget menesztett a bécsi udvarba. A határozat 2. pontjának újraértelmezését kérték az uralkodótól. A Gubernium tagjai számára ugyanis elfogadhatatlan volt, hogy a I. Lipót király a Resolutio Alvincziana diplomában foglaltak hozott döntéseket. Az 1701. január 21-én és február 2-án kelt királyi leiratban az Udvar sérelmezte, hogy az 1699-ben fogalmazott rendeleteit nem hajtotta végre a Gubernium. Az erdélyi rendek nevében a Gubernium 1701. március 12-én küldöttség révén válaszolt a királyi leiratnak. E küldöttség vezetője és egyben szószólója Beth-

²⁷ Az Udvarnak az Erdélyi Guberniummal kapcsolatos határozatai.

²⁸ Bethlen Önéletírása, I. k. 191. o.

²⁹ Trócsányi Zsolt: Habsburg –politika és Habsburg-kormányzat Erdélyben 1690–1740. Budapest, 1980. 238. o.

³⁰ Magyar Országos Levéltár – Erdélyi Udvari Kancellária Levéltár: Acta Generalia. 1698: 56.

³¹ Erdélyi Országgyűlési Emlékek (Szerk. Szilágyi Sándor) Budapest, 1875–1888. (1692–1699) XXI. 419. o.

len Miklós kancellár volt. Bécsből való visszatérésük után az Udvar 1701. április 6-án újabb rendeleteket küldött a Guberniumnak végrehajtásra: „...a vallás ügyében kiadott királyi rendeletek szigorúan és köteleességszerűen pontosan végrehajtassanak, s erre az erdélyi kancelláriának kiváló gondja legyen. 2. ...a róm. katolikus püspök a szükséges subsistentiával és lakással elláttassék. 3. ...a róm. kath. Protonotariusnak, Henter Ferencznek is adassék pecsét, mire nézve éppen úgy, mint a püspök ügyében is külön rendelet ment az udvari kamarához. 4. ...a kancellária a guberniumban megüresedett két helyre a kir. diplomával megegyező jelölést tegyen. 5. ... az igazság ügy Erdélyben mint a kancelláriában mindenkinek gyorsan kiszolgáltassék stb. szóval a kancellária ismételten engedelmességre intetik.”³²

Az Udvar nem fogadta el a Gubernium rendeletekre írt válaszát. A Bécsbe történő küldöttséget nem engedélyezte. A rendek 1702. július 20-án Gyulafehérváron tartott országgyűlésén a Diploma Leopoldinum (1691) és az Alvincziana Resolutio (1693) tükrében megfogalmazták álláspontjukat az egy évvel korábban küldött rendeletekkel szemben. Ezt nyújtotta át a Bethlen Miklós vezette küldöttség 1702 nyarán Rabutinnak, Seaunak, Bécsben pedig a minisztereknek.³³ Bécsi tartózkodása idején Bethlen Miklós találkozott William Paget konstantinápolyi angol követtel és nagy valószínűséggel Vay Ádámmal II. Rákóczi Ferencz bizalmi emberével, a Rákóczi –féle szervezkedés egyik szervezőjével és komoly tárgyalásokat folytatott az erdélyi politikai helyzetről.³⁴ Az 1703.-ban kirobbant szabadságharc, az erdélyi kilátástalan politikai állapotok, William Paget angol követtel való tárgyalások és Rabutin erdélyi főparancsnok áskálódásai Bethlen Miklós politikai karrierjének végét okozták. Az 1704-ben megírt *Columba Noe* politikai röpirat leleplezésében és Bethlen Miklós kancellár börtönbe zárásával csúcsonyult ki. Az ő kiegyensúlyozott politikájával, kiváló diplomáciai adottságával a *Resolutio Alvincziana* diplomában megfogalmazottak alapján, minden külső politikai nyomás ellenére, az **Erdélyi Guberniumnak** sikerült megtartania Erdély „belső önállóságát” és alkotmányát s az erdélyi bevett vallások közötti egyensúlyt.

6. Befejezés

Alvinczy Péter és **Bethlen Miklós** politikusok személyisége és munkássága elválaszthatatlan az erdélyi államiságtól és annak vallási hagyományaitól. Politikusi arcélükön egyik legrokonszenvesebb vonás, hogy minden politikai és jogi akadály ellenére sohasem adták fel céljukat és küldetésüket: Erdély államiságának átmentését, az *Alvincziana Resolutio* kieszközlését, valamint annak érvényesítését az erdélyi közjogban. A 17. századvégi Erdélyben munkálkodó Alvinczy Péter és Bethlen Miklós lelkileg szemben álltak a kormány-

³² Zsilinszky Mihály: IV. 1897. 100. o.

³³ Ad Responsum Dominorum Fratrum Catholicorum sub dato 5-ta Julii in Gyalu scriptum, sed 20-a Julii Albae per Illustr. Dominum Baronem Steph. Haller praesentatum, Responsio Reformatae Religionis Anno 1702. die 22 Julii. Kéler-féle gyűjt.

³⁴ R. Várkonyi Ágnes: Bethlen Miklós és II. Rákóczi Ferencz angol-holland kapcsolataihoz. In: A Ráday Gyűjtemény Évkönyve, IX. Budapest, 1999. 14. o.

zást átvevő Habsburg uralommal. Politikájukban látszólag kompromisszumot kötöttek a Habsburg udvar politikájával, amíg a fejedelemség belső önállósága és alkotmányossága nem volt veszélyben. Készek voltak meghozni minden áldozatot azok érdekében. Alvinczy Péter és Bethlen Miklós protestáns meggyőződésű és műveltségű politikusokként megingathatatlan őrei voltak a hajdani, önálló protestáns fejedelemség történelmi hagyományainak.